

Effectief leraargedrag: je non-verbaal gedrag onder de loep

Effectieve leraarcommunicatie in een groep ontstaat, als er een goede contactname en wederzijdse betrokkenheid op elkaar is. Een goede contactname tussen de leraar en de leerlingen wordt zichtbaar, doordat de leerlingen zich gaan richten op het initiatief van de leraar en hem met aandacht volgen. Goede contactname en communicatievaardigheden, zijn basisvaardigheden voor een goed pedagogisch klimaat. Als een leraar hierin effectief is, zal hij beter in staat zijn om op een vriendelijke en positieve wijze leiding te geven aan een groep. Het is bekend dat het communiceren van lage verwachtingen vooral door non-verbaal gedrag gebeurt. Leerlingen zijn hier erg gevoelig voor.

Effectieve signalen

Effectieve signalen, zijn startsignalen van een leraar, waarmee hij de aandacht van de groep op zich wil richten, om te kunnen starten met zijn activiteit

Reflectievragen over effectieve signalen:

- Herken je typische signalen die bij jou passen?
- Gebruik je vaak grote signalen of alleen als het uit de hand loopt?
- Reageer je met effectieve signalen op het juiste moment?
- Wat doe je wanneer je onder spanning staat? Zijn je signalen dan nog effectief of raak je juist verlamd?
- Herken je signalen van anderen (b.v. docenten) die je prettig of vervelend vindt?

Contactname

Als je leiding geeft aan een groep, is het als leraar belangrijk, dat je ook met alle leerlingen contact maakt. Het contact maken met een leerling kan, door je te verbinden met de leerling middels oogcontact maken of door een toegewende houding

Reflectievragen over contactname

- Hoe breng jij het contact met de groep tot stand?
- Ben je bewust bezig met het maken van een contactkring voordat je start?
- Waaraan merk je of je wel of geen contact hebt met de groep?
- Wat helpt jou in de contactname met de groep?
- Als je je verbindt met de groep, echt contact maakt, wat doe je dan?
- Merk je hierbij dat je soms verschillen maakt tussen leerlingen?

Sensitieve responsiviteit

Bij de communicatie tussen leraar en leerlingen, is het belangrijk dat de leraar beschikt over een grote mate van 'sensitieve responsiviteit'. Sensitiviteit is het vermogen van de leraar, om de signalen en initiatieven van leerlingen goed te volgen. Hij is gevoelig (sensitief) om de signalen bij de leerlingen waar te nemen en de emotionele betekenis daarvan te onderkennen. Responsiviteit is het vermogen van de leraar om een reactie te geven (response) op datgene wat hij waarneemt

Reflectievragen over sensitieve responsiviteit

- Hoe probeer jij 'sensitief' te zijn in de groep? Wat neem je dan b.v. waar?
- Geef je op dat wat je waarneemt (sensitiviteit), ook altijd een respons of juist niet?
- Welke kenmerken van sensitieve responsiviteit herken je bij jezelf?
- Waarom zou sensitieve responsiviteit de relatie met leerlingen versterken?
- Merk je dat jouw sensitieve responsiviteit naar verschillende leerlingen anders kan zijn? Wat maakt dat je dit verschil maakt?

Lichaamstaal, stem en mimiek

Lichaamstaal gebruiken we altijd. In het contact met anderen, is het niet mogelijk om niet te communiceren. Onderzoekers schatten dat ongeveer 70% van de communicatie tussen mensen plaatsvindt door middel van lichaamstaal.

Reflectievragen over stem, mimiek en lichaamshouding

- ☐ Waar maak jij het meeste gebruik van: je stem, je mimiek of lichaamshouding?
- ☐ Waarin ben je het sterkst?
- ☐ Laat je zowel goedkeuring als afkeuring merken aan de leerlingen?
- ☐ In welke situaties maak je juist veel gebruik van je stem en mimiek?
- ☐ Zou je dit juist ook in andere situaties meer kunnen doen?
- ☐ Ervaar je hierin verschil in omgang met jonge kinderen en met oudere kinderen?
- ☐ Ervaar je verschillen in de omgang met verschillende leerlingen?

Oogcontact

Juist iets langer oogcontact kan ervoor zorgen dat de leerlingen ook meer contact ervaren. Nadrukkelijk oogcontact in combinatie met een vriendelijke gezichtsuitdrukking maakt het contact prettig.

Reflectievragen over oogcontact

- ☐ Maak je echt oogcontact met de groep of kijk je ergens achter in de klas naar de muur?
- ☐ Kijk je alle leerlingen aan? Zijn er die je eigenlijk niet aankijkt?
- ☐ Hoe maak je oogcontact met een leerling? Hoe maak je oogcontact met de hele groep?
- ☐ Ben je gericht op het maken van oogcontact of ben je hierin terughoudend of vermijdend?
- ☐ Lukt het je om oogcontact te houden als je iets moeilijks aan het uitleggen bent of denk je dan zo diep na dat je niemand meer ziet?

Positie

Een centrale positie in de groep innemen, zorgt ervoor dat alle leerlingen jou goed kunnen zien en jijzelf alle leerlingen.

Reflectievragen over positie

- ☐ Zitten er leerlingen buiten je blikveld? Over welke leerlingen kijk je makkelijk heen?
- ☐ Hoeveel leerlingen zitten er met de rug naar je toe?
- ☐ Vanuit welke positie help jij graag individuele leerlingen? Loopt dit goed?
- ☐ Sta je veel of zit je veel tijdens klassikale lessen? Wat vind je de voor- en nadelen?

Tempo

Vaak kun je aan de gezichten van de leerlingen zien of je de juiste snelheid te pakken hebt. Bij te hoog tempo zie je ingespannen gezichten om je te kunnen blijven volgen, bij een te laag tempo zal de verveling toeslaan. Neem voldoende tijd om informatie ook echt bij de kinderen binnen te laten komen. Ook hier is variatie in tempo aantrekkelijk.

Reflectievragen over tempo

- ☐ Hoeveel dingen doe je tegelijkertijd? Is alles nog te volgen?
- ☐ Wat voor invloed heeft spanning op je tempo?
- ☐ Wat is de invloed van een drukke groep of juist wat langzamere groep op je tempo?
- ☐ Hoe stem je je tempo af op verschillende leerlingen?

Alertheidsignalen

Je kunt alertheidsignalen aan de groep geven of aan een individuele leerling die even afhaken. Je kunt bijv. de naam noemen, een seconde langer oogcontact maken of de leerling even aanraken. Het doel van een alertheidssignaal is, om leerlingen weer te richten op de activiteit.

Reflectievragen over alertheidsignalen

- ☐ Welke alertheidsignalen gebruik jij?
- ☐ Ervaren leerlingen de alertheidsignalen die je gebruikt als vriendelijk aandacht vragen of voelen ze zich gepakt door de manier waarop je het doet?
- ☐ Wat moet je verkennen als je voortdurend alertheidsignalen moet blijven geven?
- ☐ Wat maakt een alertheidssignaal vriendelijk of onvriendelijk?

Eenduidige communicatie

Eenduidige communicatie heeft met alle voorgaande elementen te maken. Je communiceert eenduidig, als je taal niet voor vele interpretaties en betekenissen vatbaar zijn.

Reflectievragen over eenduidige communicatie

- ☐ Herken je dat anderen je kunnen verwarren door dubbele boodschappen? Hoe reageer jij als je niet snapt wat er bedoeld wordt?
- ☐ Hoe laat jij eenduidig zien dat je iets leuk vindt? Komt dit voldoende over?
- ☐ Durf je ook eenduidig te laten zien dat je iets niet leuk vindt? Hoe doe je dit?
- ☐ Ben je eenduidig in je taalgebruik?

Benoemen

Vooral in de onderbouw behoort het benoemen van wat je doet of de ander doet, tot de natuurlijke communicatie. Door niet alleen te benoemen, maar dit vooral ook instemmend te doen, bepaal je de sfeer en stimuleer je ook de betrokkenheid van de leerlingen. Ook in de communicatie naar leerlingen met sociale problemen kan dit erg verhelderend zijn.

Bij oudere leerlingen gebeurt het expliciet benoemen van de handelingen veel minder. Ook hier kun je echter gedrag en handelen expliciet gaan benoemen, als er zich nieuwe situaties voordoen of als het onrustig wordt in de groep.

Reflectievragen over benoemen:

- ☐ Hoe voorspelbaar ben jij voor je leerlingen?
- ☐ Benoem jij wat je doet?
- ☐ Is het benoemen voornamelijk instemmend of vooral corrigerend?
- ☐ Benoem jij het gewenste gedrag?

Ontvangstbevestiging op groepsniveau

Als een leerling een beurtinitiatief neemt of krijgt, heb je in de communicatie op groepsniveau als leraar de taak, om dit individuele initiatief te verbreden naar de hele groep. Door verbale en non-verbale ontvangstbevestiging van dit initiatief, kun je een beurt van een individuele leerling verbreden naar groepsniveau. Nadrukkelijk ontvangen is een manier om de leiding in handen te houden.

Reflectievragen over ontvangstbevestiging

- ☐ Op welke wijze geef jij ontvangstbevestiging (verbaal en non-verbaal)?
- ☐ Geef jij enkel individuele beurten of verbreed jij deze beurt naar de hele groep?
- ☐ Ontvang jij vooral kinderen die foute antwoorden geven of kinderen die het goede antwoord geven.?
- ☐ Let eens op tijdens een vergadering. Geeft de gespreksleider ontvangstbevestiging op groepsniveau?

Beurtverdeling

In ieder contactmoment kun je een contactritueel onderscheiden, waarin steeds 3 fasen elkaar opvolgen: de opening van de beurt, de uitwisseling en de afsluiting van de beurt. Bij het leiding geven aan een groep en leiding geven aan beurten, is het belangrijk dat een leraar zich bewust is van een goede opening – uitwisseling – afsluiting van beurten. Zo geeft hij duidelijk richting en leiding aan degene die het initiatief heeft en houdt daarmee de aandacht en de focus vast op het onderwerp.

Reflectievragen over beurtverdeling

- ☐ Ben je je ervan bewust wat je in de opening uitstraalt? Heb je er zin in? Welke verwachting straalt je uit?
- ☐ Hoe geef jij beurten in de klas? Mogen de leerlingen roepen? Vingers? Wijs jij aan? Is dit afhankelijk van de situatie? Is dit voor de kinderen duidelijk?
- ☐ Hoe kom je, van een individuele beurt, tot verbreding naar de groep?
- ☐ Herken je situaties waarin de kinderen het moeilijk vinden om op te houden met een activiteit? Hoe kun je dit nadrukkelijker afronden?

Leiding geven

Leiding geven aan de interactie en communicatie is eigenlijk een opeenvolging van interactieprincipes, zoals ze hierboven al benoemd zijn. In het 'volgen' van het initiatief is er een verwachting naar contact en betrokkenheid op het initiatief. Of dit werkelijk plaats vindt, wordt zichtbaar in de 'ontvangstbevestiging'. Hierin geven leraar of leerlingen aan, vaak middels mimiek, dat ze het initiatief ontvangen hebben. Door instemmend te benoemen op het initiatief, weet de ander, dat hij gezien en gehoord is. De leraar zal deze principes steeds toepassen in allerlei beurten en draagt zorg voor een goede en vlotte beurtverdeling, zodat zoveel mogelijk leerlingen aan de beurt komen.

Uiteindelijk leiden alle interactieprincipes tezamen tot leiding geven aan de interactie en communicatie.

Reflectievragen over leiding geven

- ☐ Kun je een situatie noemen die van jou vraagt dat je vriendelijk maar toch kordaat leiding geeft? Wanneer is dit juist niet gewenst?
- ☐ Heb je de ervaring dat er grote verschillen zijn in de ene en andere groep? Welke consequenties heeft dit voor jouw manier van leidinggeven?
- ☐ Wat kan het nadeel zijn van teveel leiding geven?
- ☐ Wat past het meest bij jezelf? De nadruk op leiden of de nadruk op begeleiden? Welk accent heeft je huidige groep momenteel nodig? Heb je je stijl van leidinggeven hier op aangepast?

Reflectievraag: kenmerken van effectieve leraarcommunicatie

Beoordeel je eigen effectieve leraarcommunicatie, op de 5-puntschaal.

Schrijf achter de beoordeling een of meerdere waarnemingen die je van dit kenmerk in jezelf herkent.

Wat levert deze reflectie je aan bewustwording op?

Wat betekent dit voor de manier waarop je afstemt op verschillende leerlingen?

Kenmerk effectieve leraarcommunicatie	Beoordeling		Observatie Waarneming(en) van jezelf
	zwak	sterk	
Effectieve signalen	-1	-2 0 1 2	
Contactname	-1	-2 0 1 2	
Sensitieve Responsiviteit	-1	-2 0 1 2	
Lichaamstaal, stem en mimiek	-1	-2 0 1 2	
Oogcontact	-1	-2 0 1 2	
Positie	-1	-2 0 1 2	
Tempo	-1	-2 0 1 2	
Alertheidsignalen	-1	-2 0 1 2	
Eenduidige communicatie	-1	-2 0 1 2	
Benoemen	-1	-2 0 1 2	
Ontvangstbevestiging	-1	-2 0 1 2	
Beurtverdeling	-1	-2 0 1 2	
Leiding geven	-1	-2 0 1 2	

Bron: Den Otter, M.(2005). Leidinggeven aan een groep. In: Visser, Y. e.a. (2005). *Leraar worden, een competentiegerichte aanpak* (h7, p 87-102). Heeswijk Dinther: Esstede.